

Planeringsfasens betydelse för tillgänglighetsanpassad utemiljö

– För LSS- och äldreboenden

The importance of early planning for accessibility in the outdoor
environment

- For LSS and retirement homes

Kirsti Brunila

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsingenjörsprogrammet
Alnarp 2019

Planeringsfasens betydelse för tillgänglighetsanpassad utemiljö

- För LSS- och äldreboenden

The importance of early planning for accessibility in the outdoor environment

- For LSS and retirement homes

Kirsti Brunila

Handledare: Kristin Wegren, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr handledare: Peter Silverberg, Boende, Stadsfastigheter, Malmö stad

Examinator: Eva- Lou Gustafsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i teknologi, G2E – Landskapsingenjörsprogrammet

Kurskod: EX0841

Program: Landskapsingenjörsprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2019

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Projektering, LSS boenden, äldreboenden, utemiljö och tillgänglighetsanpassad.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Vid tjänsten som projektledare för Gröna boenden, Malmö stad år 2018 skapades ett intresse för vilken betydelse planeringsfasen har under projekteringen när utemiljön för LSS -och äldreboenden ska tillgänglighetsanpassas. Utifrån de kunskaper som erhöles vid den tjänsten har intresset för att studera vilka faktorer som har en inverkan format temat för detta kandidatarbete.

Jag vill tacka handledare Kristin Wegren universitetsadjunkt vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) och Peter Silverberg, sektionschef, Boende, Stadsfastigheter, Malmö stad för vägledning och återkoppling.

SAMMANFATTNING

Fler äldre -och LSS boenden byggs i våra städer. Brukarna som bor i dessa boenden ska ha möjlighet att vistas i utemiljön som finns tillgänglig i form av en trädgård. En grön miljö i detta sammanhang innebär en trädgård som består av buskar, träd, perennplanteringar, pergola, lekutrustning, bänkar mm. Trots detta är ett flertal äldreboenden och LSS boendens utemiljö inte tillgänglighetsanpassade när brukarna flyttar in i byggnaden, utan måste anpassas i efterhand.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur tillgänglighetsanpassningen kan förbättras om brukarna involveras redan under projekteringsfasen.

Arbetet baseras på en litteraturstudie av befintlig forskning om vilken inverkan brukare och personal har vid projekteringsfasen, och vilka hänsyn som bör tas vid gestaltning av utemiljön redan under LSS- och äldreboenden. Detta innebär att vegetation placeras på rätt plats likväl som utrustning och att markbeläggning används där det finns ett behov.

En fallstudie har gjorts av projektet Gröna boenden, (Boenden, Stadsfastigheter, Malmö stad år 2018) och är ett komplement till litteraturstudien. Syfte är att tillgänglighetsanpassa utemiljön vid LSS- och äldreboenden och där brukare, personal och anhöriga har varit delaktiga i projekteringsfasen.

Resultaten visar att genom att involvera personal och brukare redan under projekteringsfasen blir utemiljön tillgänglighetsanpassad efter brukarnas behov. Vidare kan antas att projektörens kompetens inom hälsa och sjukvård är av betydelse och det är viktigt att projektören samverkar med brukare och anläggare, från planeringsfas till slutbesiktning.

ABSTRACT

More retirements home and LSS home built in our cities. The users living in these accommodations should have the opportunity to stay in outdoor environment that is available in the form of a yard. A green environment in this context means a garden consisting of shrubs, tree, perennial plants, pergola, playground equipment and benches with more. Despite this, most retirements and LSS homes outdoor environment is not accessible when the users move into the building but must be adapted after hand.

The purpose of this paper is to investigate how accessibility adaptation can be improved if the users are involved already during the design phase.

The work is based on a literature study of existing research on the impact the user and staff have on planning, and what consideration should be taken when designing the outdoor environment already during LSS and retirement homes. This means that vegetation is placed in the right place as well as equipment and that land cover is used where there is a need.

A case study has been made of the project Gröna Boenden (Accommodation, City properties, Malmö city in 2018) and is a complement to the literature study. whose purpose is to adapt the outdoor environment to the LSS and retirement homes and where users, staff and relatives have been involved in the planning phase.

The results show that by involving staff and users already during the planning phase, the outdoor environment is adapted to the needs of the users. Furthermore, it can be assumed that the projector's competence in health and health care is of importance and it is important that the projector cooperates with users and planters, from the planning phase to the final inspection.

Innehåll

INLEDNING	1
Begrepp och definitioner	1
Bakgrund	2
Syfte och mål	2
Frågeställning	2
Metod och material	2
Avgränsningar	3
PROJEKTERINGSFASEN	4
Brukarmedverkan i planeringsprocessen	4
Vad är viktigt för brukarna?	5
PROJEKT GRÖNA BOENDEN	6
Projektplan	6
Projektorganisation	7
Sammanfattning av intervjuer	7
Objekt 1 (Elevhem Högsåkerringen)	8
Objekt 2 (Esperantogatan 2/Kulissens LSS)	8
Objekt 3 (Vittlingen Äldreboende)	8
Före -och efter anläggning	9
Objekt 1 (Elevhem Högsåkerringen)	9
Objekt 2 (Esperantogatan 2/Kulissens LSS)	12
Objekt 3 (Vittlingen Äldreboende)	14
DISKUSSION	18
Reflektioner	20
Slutsats	20
Framtida forskning	21
REFERENSER	22
Figurförteckning	23
BILAGOR	1
Bilaga 1	1

INLEDNING

Begrepp och definitioner

LSS

LSS betyder lag om stöd och service för vissa funktionshindrade (Inspektion för vård och omsorg, IVO, 2015).

LSS boenden

LSS boenden består av tre olika former där människor kan få hjälp och stöd. Dessa tre är gruppboende, serviceboende eller en egen bostad som är anpassad efter brukarens behov (Vårdguiden, 2016).

Särskild boende

Särskilda boende omfattar boende i form av lägenheter för äldre som behöver vård - och omsorg (IVO, 2018).

Äldreboende

Äldreboende omfattar flera boendeformer för äldre människor som behöver speciell service och vård. Dessa boendeformer kan bestå av servicelägenheter och servicehus där brukarna får möjlighet till hjälp när det är nödvändigt (NE, uå).

Funktionsnedsättning

Funktionsnedsättning är en reduktion av intellektuell, fysisk eller psykisk funktionsförmåga (Socialstyrelsen, uå).

Funktionshinder

Funktionshinder definieras som den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen (Svensson, 2015 s. 10).

Autism

Individer som har autism har en annan inlärningsmetodik. De har även svårt med att bearbeta information, tänka och sortera intryck. Varje situation är unik för personer som har autism. Det innebär att varje situation kan upplevas hos dem som nya och kan inte förbinda minnen med nuvarande händelser (Vårdguiden, 2018).

Bakgrund

Sverige följer FN:s konvention som menar att individer som har en funktionsnedsättning ska behandlas lika avseende rättighet och jämlikhet och dessa är standardregler. Rättighet och jämlikhet är vägledande instrument och har därmed stor betydelse för Sveriges handikappolitik (Regeringskansliet, Socialdepartementet, 2008).

Hur utemiljön ska vara tillgänglig och användbar regleras idag främst av plan- och bygglagen 2010:900 PBL och plan- och byggförordningen (Sveriges riksdag, 2018). Dessa lagar tolkas genom föreskrifter och allmänna råd av Boverket (Svensson, 2015 s. 12). Utifrån tillgänglighetsperspektiv gällande utemiljön, ska alla oberoende om personen har nedsatt syn, gångförmåga, hörsel eller använder käpp, rollator eller rullstol eller har en annan nedsatt funktion av sin orienteringsförmåga kunna vistas utomhus (Boverket, 2018).

Kostnaden i kronor för otillgänglighet är svårt att bedöma men det finns en kostnad både för individen och för samhället i sig. Denna kostnad innebär att det får konsekvenser hos individen som förhindras vara delaktig i samhället eller fastighetsägarens reduceringar av utemiljön påverkar istället kostnader för färdtjänst, hemtjänst och eller försäkringskassan. Slutligen är det personen som har en funktionsnedsättning eller funktionshinder som får försämrad livskvalité (Månsson, 2002 s.34).

Syfte och mål

Syftet med uppsatsen är att belysa vikten av vilka aktörer som ska vara delaktiga vid planeringsprocessen avseende projektering av utemiljön, när den ska tillgänglighetsanpassas för brukare som bor på LSS -och äldreboenden. Målet med denna uppsats är att föreslå ett tillvägagångssätt för att underlätta eller optimera planeringen av dessa miljöer.

Frågeställning

Vilka åtgärder kan vidtas för att tillgänglighetsanpassa utemiljön för LSS -och äldreboenden redan under projekteringsfasen och med vilka arbetsmetoder kan det ske?

Metod och material

En litteraturstudie genomfördes och som är baserad på vetenskapliga artiklar och böcker för att kunna beskriva projekteringsfasen, samt betydelsen av att involvera brukargrupper under projekteringsfasen. Vad brukarna anser själva är en god anlagd utemiljö. Forskningsrapporter erhöles från forskare Anna Bengtsson, Sveriges Lantbruks Universitet, SLU. Rapporter har även hämtats från SLU biblioteks söklista, Primo samt från biblioteket SLU Alnarp och Malmö stads stadsbibliotek.

Vidare söktes information via webbaserade sidorna IVO, Socialstyrelsen, Nationalencyklopedin och Vårdguiden för att förklara begrepp samt boendeformer.

Sveriges riksdag för att tolka Bygg- och plan lagens inverkan avseende tillgänglig och användbar utemiljö och Boverkets föreskrifter och allmänna råd avseende tillgänglighetsanpassning och att alla personer har lika rättigheter av att vistas utomhus.

Vidare används projekt Gröna boenden som en fallstudie för att undersöka processen från projektering till att utemiljön som blivit anlagd är slutbesiktad hos kunden.

För studien valdes två LSS -och ett äldreboende för att studera tillgänglighetsanpassningen av deras utemiljö. Dessa boenden kontaktades genom respektive boendes sektionschef genom mail och där bifogades enkäten med öppna frågeställningar (se bilaga 1). När en enkät innehåller öppna frågeställningar ger det respondenten möjlighet för att besvara frågorna med egna ord (Ejlertsson, 2014 s. 52). Därefter följdes intervjun upp genom ett platsbesök och där den semistrukturerade enkäten var underlag för intervjun och fylldes i under den tiden intervjun pågick. Vid intervjun kunde utöver sektionschefens närvaro även personal som är undersköterska eller motsvarande och anhöriga anslutas.

Avgränsningar

I arbetet med denna uppsats gjordes en avgränsning till att undersöka hur projektören kan samverka med brukaren, personal och anhöriga och vilka kunskaper som är av betydelse vid anläggning av utemiljön vid LSS -och äldreboenden. Vidare är fallstudien, Projekt Gröna boenden baserad på utemiljöer som är befintliga vid LSS -och äldreboende och inte för utemiljöer för nybyggnation.

Vid planeringsfasen i projekt Gröna boenden när tre platsbesök utfördes kunde utemiljön planeras, genom att se utemiljön från flera olika perspektiv, brukarens, personalens, anhörigas, anläggarens och entreprenörens. Anläggningen av utemiljön är även baserat på de brukare som bor på boendena idag och det kan även förändras över tiden. Intervjuerna gav ett bra utfall där personal, brukare och anhöriga var delaktiga under planeringsprocessen. Utfallet av respondenternas delaktighet, samverkan och inflytande av denna studie kan inte generaliseras utan kräver ytterligare undersökningar inom området.

PROJEKTERINGSFASEN

Detta kapitel beskriver projekteringsfasen och vilken innebörd den har vid anläggning av utemiljön vid nybyggnation och betydelsen av att brukarna är delaktiga vid anläggning av utemiljö. Vad tidigare studier om vad brukarna anser är en tillräckligt bra mark att använda vid användning av rollator och rullstol. Dessa faktorer gemensamt är av vikt när utemiljön för LSS - och äldreboenden ska gestaltas.

Under projekteringsfasen pågår ett skede där ritningar utarbetas, då möjligheter ses över och bearbetas. Detaljplaner, som är det viktigaste dokumentet avseende utemiljön då den redogör för bl.a. parkmark och den justerar i detalj hur utemiljön kommer att se ut kan användas (Månsson, 2002 ss. 97–98). Situationsplanen anger tomtens gräns och marknivå och används vid befintliga eller vid planering av byggnation och tillbyggnader (Malmö stad, 2018). Dessa planer är underlag för hur utemiljön sedan kan gestaltas och även grunden för upphandlingen av vad projektörer samt utförare ska utföra. Det är byggherren som gör en beställning samt ger direktiv för vad som ska projekteras. I samband med att dessa planer diskuteras är det även viktigt att villkoren på användbarhet, hållbarhet samt tillgänglighet finns med i planeringen (Månsson, 2002 s. 97). Beroende på projektörens erfarenhet, kunskap samt insikt bestäms vilken användbarhet och tillgänglighet utemiljön får (Månsson, 2002 s. 97).

Det är även av vikt att det hålls byggmöten under projekteringen av utemiljön och det är projektledaren eller byggherren som har det ansvaret (Söderberg, 2013 s. 312). Inventeringsverktyg för tillgänglighet och användbarhet är nödvändigt som projekteringsunderlag (Svensson, 2015 s. 22). Det finns inventeringsverktyg som är utformat för att tillgänglighetsanpassa utemiljö (Boverket, 2014).

Brukarmedverkan i planeringsprocessen

I FN:s standardregler för att garantera personer med funktionsnedsättning jämlikhet och delaktighet är brukarmedverkan ett karakteristiskt villkor (Månsson, s. 113). Innebörden av brukarmedverkan, påverkansarbete och inflytande är olika ord för nästintill samma sak. Vidare förklaras att brukarmedverkan handlar om att vi medverkar i en verksamhet tillsammans, att t.ex. byggherren med konsulter, brukarrepresentanter kan vara förtroendevalda från en organisation eller enskilda personer. Påverkansarbete är i större omfattning än brukarmedverkan, det kan innebära att en förbindelse sökes med byggherrar, politiker, media eller andra för att generera en opinion för användbara utföranden i den anlagda miljön. Ett ändamål med påverkansarbetet är att genomföra brukarmedverkan tidigt i planeringsprocessen eller förbättra planernas utbildning (Månsson, 2002 s. 114).

Brukardelaktighet innebär att brukarna involveras aktivt i planerings- och designprocessen av utemiljön för t.ex. vård- och omsorg (Forte, 2015). Brukarna representerar olika grupper i samhället och kan medverka med kunskap, önskemål och erfarenhet till en grups delaktighet, hälsa och aktivitet och de anses även vara

experter för deras område avseende utemiljön (Forte, 2015). Vid anläggning av särskilda boendeformer och liknande är det av betydelse att utnyttja personal, anhöriga samt brukarna och deras organisationer som har erfarenheter samt kunskap (Svensson, 2015 s. 22). Samverkan mellan sjukvårdspersonal och designers i planeringsprocessen kan öka förståelse för vad personal och patienter fodrar från den nyligen byggda vårdmiljön, speciellt om det förekommer tidigt skede i processen (Phiri, 2015). Det finns verktyg samt modeller som kan användas i dessa processer som bidrar till att understödja skapandet av patientcentrerade samt terapeutiska miljöer och öka tillfredsställelsen hos brukarna (Phiri, 2015).

Det är läkare, sjuksköterskor samt övrig sjukvårdspersonal som har den mest betydande kunskapen för framtidens vårdbehov i en vårdssituation (Fröst, 2014). En ökad kännedom om brukardelaktighet kan leda till att designern är insatt, och att betydelsefulla yrkeskompetenser från sjukvården kan involveras i planerings- och designprocessen. Det yttersta problemet är på vilket sätt brukarnas synvinkel ska involveras i detta stadium (Fröst, 2014). Brukare som får vara delaktiga genom engagemang, och är informerade om vad som ska ske är i högre utsträckning positiv till att använda till den anlagda miljön (Preiser och Vischer, 2004).

Vad är viktigt för brukarna?

Här beskrivs några faktorer för brukare som är rullstolskörare, rollatorbrukare, rullstolsbrukare som använder ledsagare, brukare som har en demensdiagnos samt anhöriga anser är viktigt för att en utemiljö eller trädgård vid ett LSS- och äldreboende ska anses vara framkomligt. Dock uttrycks inte begreppet tillgänglighetsanpassat i studierna.

Nedanstående studie betonar att det är av vikt att vid anläggning för individer som använder rollator och rullstol utgå från följande:

För personer som använder rollator är det nödvändigt att marken inte är ojämn, istället ska marken anläggas så plan som möjligt, eller anlägga marken i nivå så att inga beläggningar medför höga kanter. Sittytan på bänkar ska inte vara för låg för att kunna sätta sig kontrollerat och behagligt. Bänkarnas ryggstöd var viktigt för att inte tappa balansen och ryggstöd var av vikt när personen ska sätta sig samt resa sig upp (Lenninger & Olofsson & Thelander, 2001).

Personer som använder rullstol har svårigheter med att bromsa sin rullstol när underlag lutar eller varierar i nivå. Underlaget inte anläggas i grus, asfalt är att föredra. Att underlaget bör ligga i nivå då endast en halv centimeter medför svårigheter för rullstolsköraren och marknivån vid grindar bör anläggas plant (Lenninger & Olofsson & Thelander, 2001).

PROJEKT GRÖNA BOENDEN

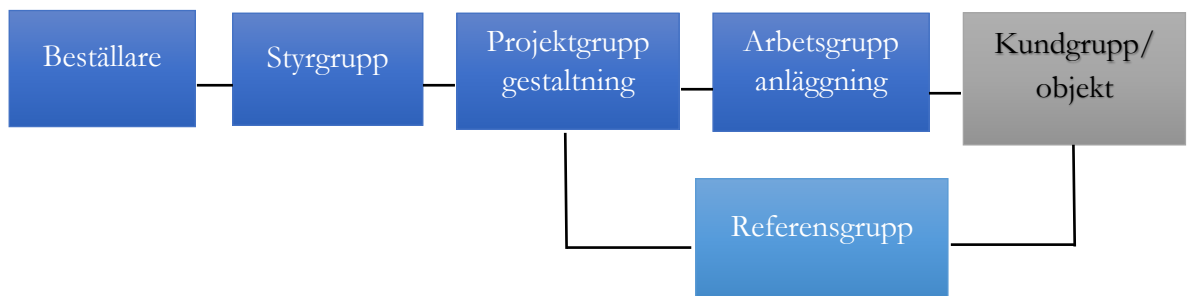
Som projektledare för projekt Gröna boenden som drivs av boende, Stadsfastigheter, Malmö stad arbetades en projektplan fram som blev utgångspunkten och en vägledning under planering- och projekteringsfasen. Den innehöll flera steg då syftet var att tillgänglighetsanpassa utemiljön för LSS -och äldreboenden i samråd med brukare, personal och anhöriga.

Projektplan

Projektplanen som tillämpas som en årlig plan bestod av flera steg om hur projektet Gröna boenden kan upprätthållas mellan beställare, projektör, kund och utförare. Stegen som projektplanen består av är uppdelade i små mål, delmål och slutligen en nöjd kund, som är brukare, personal och anhöriga hos LSS -och äldreboendet.

Först valdes fyra boenden ut efter att en avstämning hade genomförts med ansvarig markförvaltare för boendet. Detta för att förhindra dubbelanläggning och istället samköra vid projektering och eller anläggning. Vidare kontaktades enhetscheferna för valda boenden genom e-mail för att kunna genomföra en intervju och där e-mail innehöll en enkät (se bilaga 1) med öppna frågor (Ejlertsson, 2014 s. 52). Efter intervjun sammanställdes respondenternas svar. - Därefter följdes inventering av boendets trädgård genom att fotografera samt dokumentera befintliga växter samt utrustning. Utifrån inventeringen och underlaget som erhöles från intervjun skapades ett illustrationsförslag i form av skisser och bilder på växter samt utrustning. Autocad tillämpades för att rita in de nya förslagen av utemiljön i befintlig situationsplan. Illustrationsförslaget presenteras sedan för beställare och utförare och slutligen kunde illustrationssförslaget presenteras för sektionschefer med medarbetare på de fyra valda boendena. Överlämning av färdig illustrationsplan samt situationsplan för befintlig trädgård till utförare genomfördes och därmed kunde anläggning påbörjas. När anläggningen var slutförd utfördes en slutbesiktning i samråd med utförare, markförvaltare och projektledare. För att upprätthålla befintlig situationsplan mäter projektledaren in de ytor som anlagts och stämmer av med det som tidigare ritades in i Autocad. Skötseln av de tillförda förändringarna korrigeras även i Autocad genom olika skötselkoder samt skötselklasser. Entreprenören informeras om vilka förändringar som skett för skötseln. Möten består genom hela processen av platsmöten vilket innebär besök av objekten, avstämningsmöten för att återkoppla med verksamheterna om objekten och styrgruppsmöten där sektionschef för boende, projektledare och enhetschef för förvaltningen deltar. Slutligen sker en årlig uppföljning av projektörens tidsplan och med diverse dokument om vilka boenden som har deltagit i projekt Gröna boenden.

Projektorganisation

Figur 1 Gröna boendens projektorganisation beskriver arbetsprocessen och vilken samverkan de har emellan. Projektören för Gröna boenden leder arbetsprocessen framåt, från uppdrag av beställaren till kundgrupp eller objekt (Kirsti Brunila, 2018).

Projektorganisationen består av:

Beställare som är avdelningschef för Stadsfastigheter

Styrgrupp som är sektionschef för boenden, projektledare och enhetschef för förvaltning.

Projektgrupp är markförvaltare, sektionschef och arbetsledare.

Arbetsgrupp anläggning är arbetsledare med medarbetare.

Referensgrupp är markförvaltare, fastighetsförvaltare och kundgrupp/ objekt som är LSS- och äldreboende.

Sammanfattning av intervjuer

Intervjuer utfördes av Kirsti Brunila för att få information om målgruppens åldersintervall, autismsens gravhet, fysisk funktionsnedsättning, färgkontraster, känslighet för starka färger och eller vegetationens utformning, intresse för ätbara växter och det finns ett trädgårdsintresse hos brukarna. Intervjuerna gav även information om hur utemiljön skulle användas av brukare, personal och anhöriga.

Sektionschef, personal och anhöriga närvarade under samtliga intervjuer. Det blev som ett informellt möte, en avstämning av vad respondenterna tidigare besvarat vid tillämpning av enkäten (se bilaga 1) med öppna frågeställningar ((Ejlertsson, 2014 s. 52). Projektledare för projekt Gröna boenden år 2017 hade gjort motsvarande intervjuer och de kompletterades med information. Under dessa intervjuer kunde tidigare information om vad verksamheten besvarat förändras något då en brukare som har specifika behov flyttar från LSS- eller äldreboendet, eller om brukarens allmäntillstånd förändrats. Informationen som erhöles dokumenterades genom att skriva för hand på medtagen enkät (se bilaga 1) som var ifylld med svar från intervjun av projektledare från år 2017. Därmed blev svarens från år 2018 ett komplement.

Skisser, växtlistor, utrustningslistor upprättades utifrån informationen som erhöles från respondenterna om hur utemiljön kan tillgänglighetsanpassas. Dessa skisser

förtydligades med fotografier av växter och utrustning så brukare, personal och anhöriga kunde skapa sig en egen uppfattning om hur resultaten skulle bli.

Objekt 1 (Elevhem Högsåkerringen)

LSS - boendet som är ett korttidsboende för brukare med åldersintervall mellan 4–18 år gamla. Boendet har 6 platser och det är 25 personer som delar på dem växelvis.

Personalens önskemål var följande:

- Insynsskydd runt uteplats och runt gården
- Bärbuskar och vintergröna buskar som planteras i befintlig vegetation längs med staketet runt trädgården
- Att det skapas rum i rummet
- Upphöjd sandlåda för rullstolskörare
- Flytta odlingen nära uteplatsen som är vid köket
- Ramper behövs på två platser från trädgården in till byggnaden
- Komplettera växtlighet där det finns betongplattor i dag och som tidigare var en entré till trädgården
- En yta som ger brukarna balansträning

Objekt 2 (Esperantogatan 2/Kulissens LSS)

LSS- boende som är en gruppboende för 5 personer med åldersintervall mellan 20–40-års åldern.

Personalens önskemål var följande:

- Bär eller växtlighet som är ätbara
- Små tydliga rum i trädgården
- Funktioner ska vara tydliga och kunna påbörjas och avslutas
- Inga starka färgkombinationer
- Sittplats önskas vid byggnadens entré
- Önskar en grind i ett staket för att kunna gå runt byggnaden genom eller i trädgården

Objekt 3 (Vittlingen Äldreboende)

Äldreboende som har plats för 35st brukare och som är äldre. Brukarna har grav synnedsättning, balanssvårigheter och använder rollator och rullstol.

Personal, brukare och anhöriga önskar följande:

- Sittplatser
- Porlande vatten
- Perenner och även doftande och färgstarka växter
- Grönt under årets alla årstider
- Önskar rum i trädgården
- Plats för skugga
- Se markförändringar

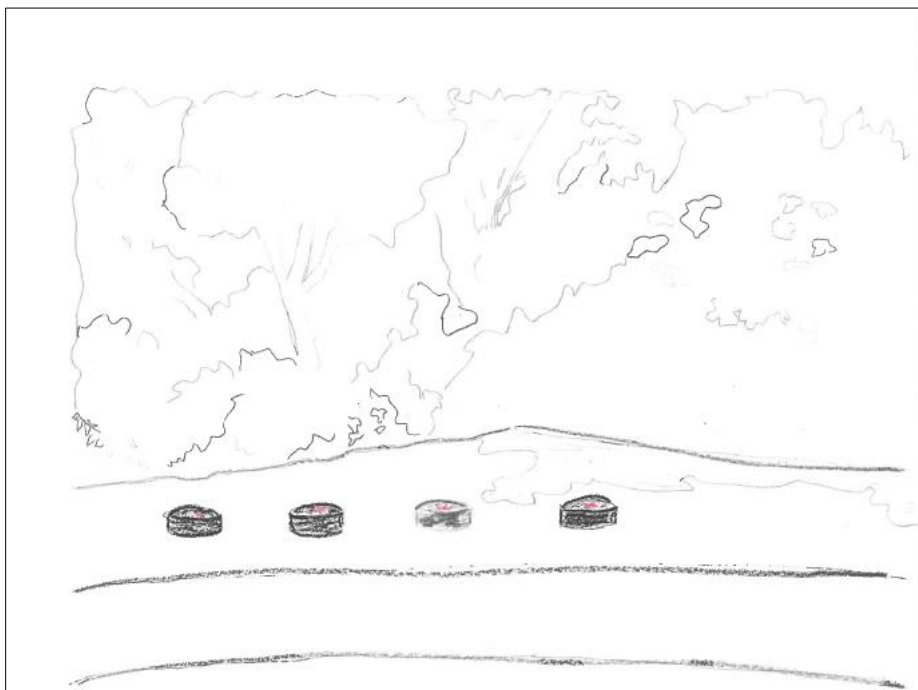

Före -och efter anläggning

Detta kapitel beskriver hur projektören för Gröna boenden med skisser illustrerar hur utemiljön ska anläggas. Fotografierna visar hur resultaten blev efter anläggning. Skisserna var en del av presentationen för utförare, kund och beställare. Skisserna och fotografierna har jag personligen gjort eller fotograferat om inget annat anges.

Objekt 1 (Elevhem Högsåkerringen)

Balanshinder med hopplasteg från Kompan (Kompan, uå) ritades in och som är 10 cm höga från marknivå.

Figur 2 Illustrationsskiss över balansytan med hoppla steg från Kompan (Kompan, uå) som ska vara 10 cm ovan marknivå.

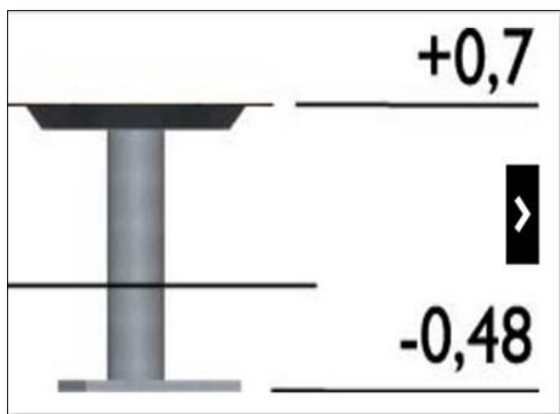

Figur 3 Resultat efter anläggning av figur 2 illustrationsskiss som innehåller Hoppla steg (Kompan, uå) och som är anlagda med en höjd om 10 cm ovan marknivå.

En sandlåda från Hags som är tillgänglighetsanpassad ritades in nära en asfalterad gångyta i trädgården. Detta för att skapa möjlighet till användning för brukare som är rullstolskörare.

Figur 4 Sandlek Danny är en tillgänglighetsanpassad sandlåda som anläggs nära en asfalterad gångyta (Hags, 2018).

Figur 5 Visar Sandlek Danny sektion, hur djupt ner i marken sandlådan ska förankras samt bakkordets diameter (Hags, 2018).

Två upphöjda växtlådor ritades in och som har en höjd om 60 cm respektive 70 cm.

Figur 6 Illustrationsskiss med två upphöjda planteringslådor som är tillverkade i lärk. De har en höjd om 60 cm respektive 70 cm.

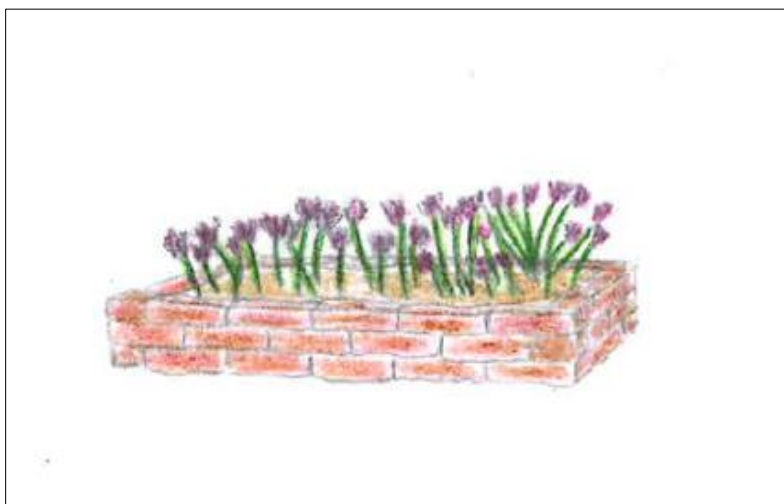

Figur 7 Resultat efter anläggning av figur 6 illustrationsskiss som innehåller två upphöjda växtbäddar. De har höjden 60 cm respektive 70 cm och är tillverkade i lärk.

Objekt 2 (Esperantogatan 2/Kulissens LSS)

På befintlig uteplats ritades en upphöjd växtbädd som är tillverkad i murbruk och har höjden om 60 cm.

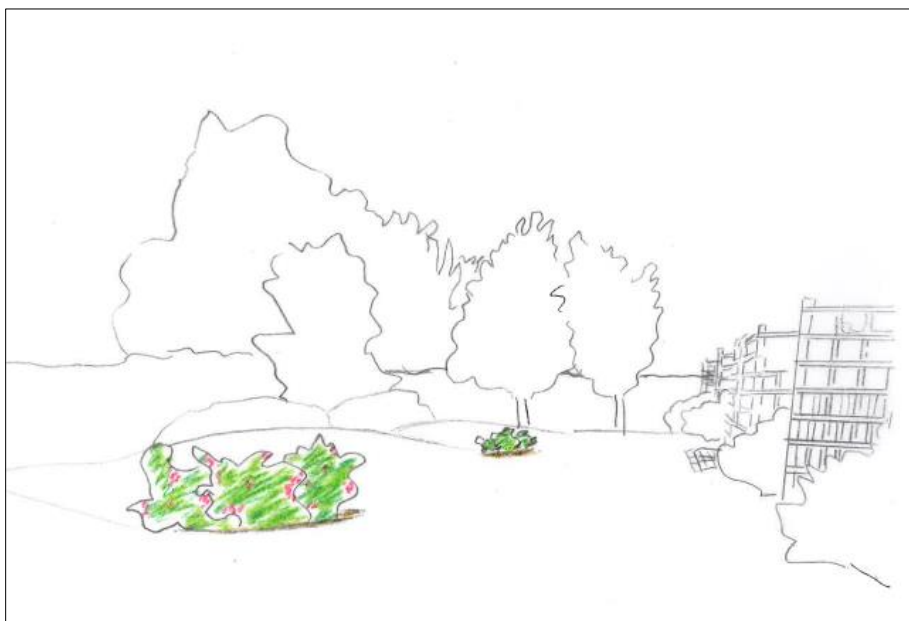

Figur 8 Illustrationsskiss med en upphöjd växtbädd som är murad och har en höjd om 60 cm.

Figur 9 Resultat efter anläggning av illustrationsskiss figur 8. En upphöjd växtbädd som är betongklistrad och platsgjord har en höjd om 60 cm.

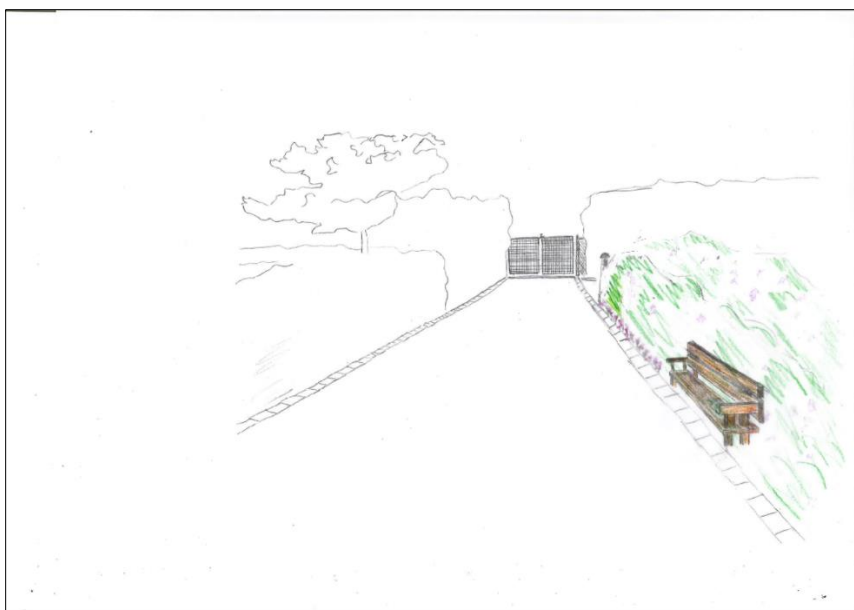
Vinbärsbuskar av sorterna *Ribes* 'Junkheer van Teets', *Ribes* 'Rondom' och *Nigrum* 'Intercontinental' där skörden går omlott mellan juni till augusti månad, planteras nära brukarnas uteplatser.

Figur 10 Illustrationsskiss med vinbärsbuskar av sorterna *Ribes* 'Junkheer van Teets', röda vinbär- gruppen, *Ribes* Rondom, röda vinbär- gruppen och *Nigrum* 'Intercontinental', svarta vinbär som planteras nära brukarnas uteplatser.

Taggiga buskar togs bort och istället planterades buskar av sorterna *Spirea x cinerera*, brudspirea och *Syringa microphylla* 'Superba', småbladig syrén vid byggnadens entré. Bredvid denna vegetation ritades en bänk med arm- och ryggstöd in.

Figur 11 Illustrationsskiss med en soffa som har både arm- och ryggstöd. Den placeras utanför entrén och kommer stå i ett underlag av stenmjöl. Befintlig vegetation som har taggats bort och istället planteras *Spirea x cinerera*, *brudspirea* och *Syringa microphylla* 'Superba', småbladig syrén som även har lägre habitus och ger brukarna utsikt från byggnadens fönster.

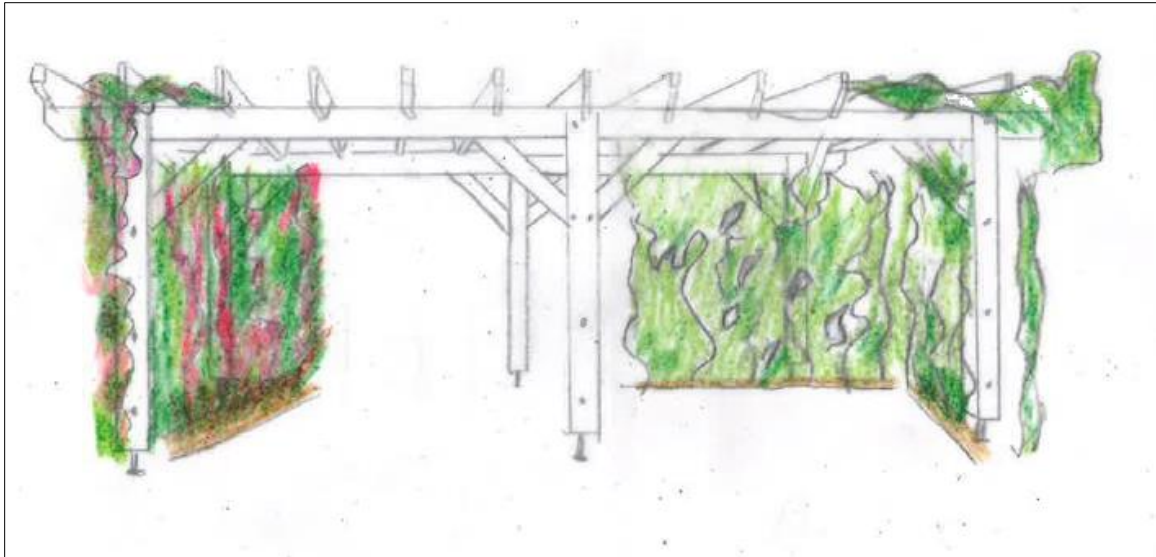

Figur 12 Resultat efter anläggning av illustrationsskiss figur 11 som innehåller en soffa med arm-och ryggstöd och som står i stenmjöl. Till vänster om soffan kan planterad vegetation av *Spirea x cinerera*, *brudspirea* och *Syringa microphylla* 'Superba', småbladig syrén.

Objekt 3 (Vittlingen Äldreboende)

Växterna *Abraham darby*, modern buskros, *Buddleja davidii*, fjärilsbuske, *Lavendula angustifolia*, lavendel, *Nepeta x fassinii* 'Kit Cat', kantnepeta, och *Scilla siberica*, rysk blåstjärna, *Crocus*, krokus, *Gilanthus nivalis*, snödroppe planterades.

En pergola med plåttak på halva sin yta anlades och där klätterväxterna *Parthenocissus tricuspidata*, rådhusvin och *Fallopia baldschuanica*, bokharanbinda planterades som kommer att skapa gröna väggar på pergolan.

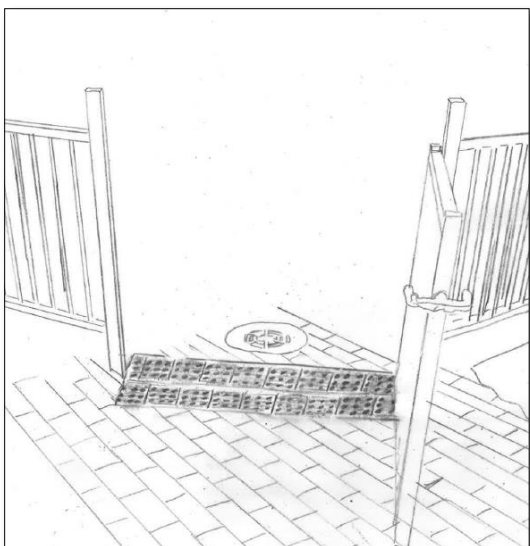

Figur 13 Illustrationsskiss med en pergola som är förankrad i marken med plintar och med klätterväxterna *Parthenocissus tricuspidata*, rådhushusvin och *Fallopia baldschuanica*, bokharabinda för att ska väggar.

Figur 14 Resultat efter anläggning av figur 13 illustrationsskiss som innehåller en pergola som är platsgjord och förankrad i marken med plintar. Pergolans halva takyta har plåttak. Klätterväxterna *Parthenocissus tricuspidata*, rådhushusvin och *Fallopia baldschuanica*, bokharabinda är planterade och ska klättra på vajrar som är fästa i pergolan.

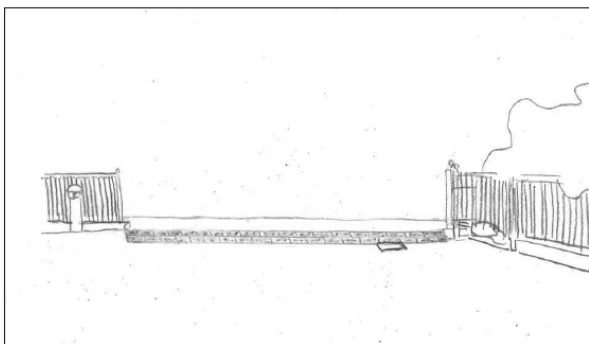
För att brukarna som är synskadade ska kunna se markförändringar mellan gården och parkeringen och mellan parkeringen och trottoaren anlades kupola plattor.

Figur 15 Illustrationsskiss med kupola plattor för att påvisa förändring av miljön mellan trädgård och parkering.

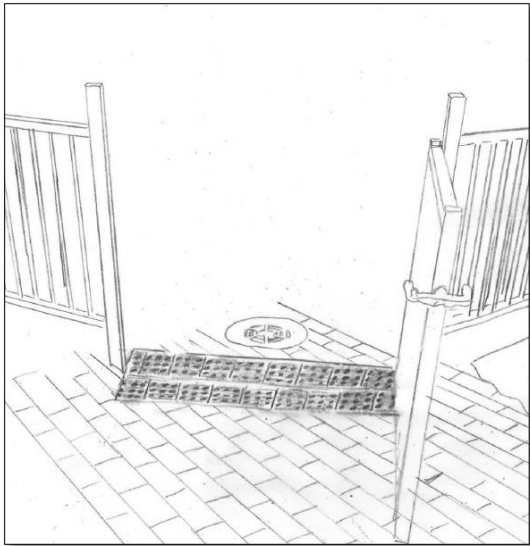

Figur 16 Resultat efter anläggning av figur 15 illustrationsskiss med kupola plattor för att påvisa förändring av miljön mellan trädgård och parkering.

Figur 17 Illustrationsskiss med kupola plattor för att påvisa förändring av miljön mellan trädgård och trottoar.

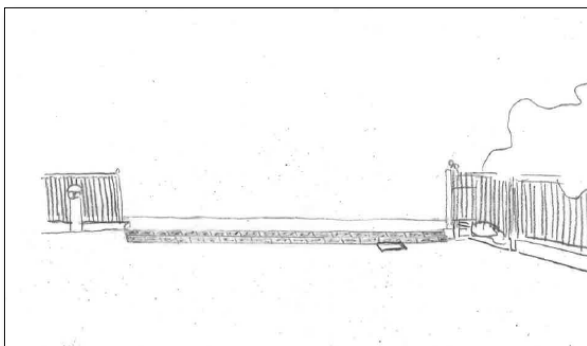

Figur 15 Illustrationsskiss med kupola plattor för att påvisa förändring av miljön mellan trädgård och parkering.

Figur 16 Resultat efter anläggning av figur 15 illustrationsskiss med kupola plattor för att påvisa förändring av miljön mellan trädgård och parkering.

Figur 17 Illustrationsskiss med kupola plattor för att påvisa förändring av miljön mellan trädgård och trottoar.

DISKUSSION

I detta kapitel diskuteras arbetet i sig, reflektioner med frågeställningen som utgångspunkt, vilka slutsatser som denna undersökning har gett och slutligen vilka frågor som kan vara aktuella för framtida forskning.

Hur kan projekteringsfasen bli bättre avseende anläggning av tillgänglighetsanpassad utemiljö?

Projektören som har ansvar för LSS -och äldreboendets utemiljö behöver kunskaper om brukarna som bor på boende. Denna kompetens kan vara kunskap om autism, konsekvenser och hinder vid funktionsnedsättning och för att utöka kunskapen om målgruppen som ska använda utemiljön. Det är viktigt som projektör att förstå hur målgruppen ska bemötas. Kunskap avseende utemiljön som projektören behöver, bör innehålla utrustning för lekmiljö då denna utrustning ska anpassas efter åldersintervall, brukarens behov och funktion. Hårdgjorda ytor för att marken ska dimensioneras rätt vilket innebär att avvattningen sker från byggnad, eller att avvattningen inte bibehålls på tomten enligt LOD, lokalt omhändertagande av dagvatten. När LOD tillämpas leds vattnet till lågpunkter på tomten där det finns en dagvattenbrunn eller leds till befintliga växtbäddar. Vikten av att plantera rätt växt på rätt plats innebär en kunskap om växtkännedom som omfattar att varje enskild växt har ståndortskrav, vilket innebär att växten ska planteras i rätt jordmån, klimat och väderstreck.

Vidare krävs ett samarbete mellan projektör, brukare, personal och anhöriga för att få ett resultat där kunderna är nöjda och kan uppleva att de har vart med och påverkat sin utemiljö.

Det kan påvisas att det är av stor betydelse att brukare, personal och anhöriga är delaktiga under projekteringsfasen vid anläggning av utemiljön. Personalen på boenden har kunskap om sjukdomarna som brukarna har samt vilka begränsningar och behov de har. Med detta i åtanke är det därför viktigt att få personal, brukare och anhöriga engagerade i planeringsprocessen. Detta kan återkopplas till FN:s standardregler som menar att personer med funktionsnedsättning ska garanteras jämlikhet och delaktighet och det kan genomföras med brukarmedverkan.

Vad sker om projektören handleder ute på plats när anläggandet pågår? Kan detta i sådana fall minska risken med att det sker missförstånd om var t.ex. inte en parkbänk ska placeras. Figur 20 är ett exempel på hur parkbänken har placerats vilket förhindrar brukare med rollatorer att använda bänken eftersom de fastnar med hjulen i rännalsplattorna.

Figur 20 Parkbänk som är placerad bakom rännalsplattor.

Vid sammanställning av intervjuerna kunde konstateras att brukarnas behov skiljer sig mellan LSS -och äldreboendet. På äldreboendet fanns ett större behov av växter som gav frodighet, doft och hade flera olika färger. Det fanns inget hinder för att vegetationen kunde ha taggar. Vid LSS-boendet Elevhem Högsåkerringen fanns behov för lek, stimulans och träning och det fanns inget hinder för att använda färgstark utrustning. På LSS-boendet, Kulissen var behovet i högre utsträckning att skapa större möjlighet för brukarna att använda hela trädgården. Det fanns en begränsning av vilken vegetation som kunde planteras, att färgerna inte ska vara starka och att de inte fick bära taggar. Det gemensamma för alla tre boende är att det fanns önskemål av att skapa rum i trädgården.

Kommunikation i form av e-mail, möten samt telefonsamtal är av stor vikt för att inte missförstånd ska uppstå. Brist i kommunikationen uppstår om utförare och projektör inte talar samma språk. Det är av stor vikt och det underlättar för kommunikation om utförare är utbildad trädgårdsmästare och/ eller anläggare eller liknande.

Om projektören inte besitter kunskaper inom området för vad som är genomförbart vid anläggning är det bra om personen följer med anläggaren till befintlig utemiljö som ska projekteras för att utöka sin kunskap.

Ett antagande är att det blir lägre kostnader för anläggning av utemiljön om tillgänglighetsanpassningen genomförs i projekteringsfasen vid nybyggnation. Med lägre kostnader i detta sammanhang är personalkostnader för anläggning av utrustning, plantering av växter och eventuella maskiner som behövs.

Det står även i PBL att utemiljön ska vara tillgänglig och användbar. Boverket förtydligar detta genom att beskriva tillgänglighetsperspektivet gällande utemiljön, att alla oavsett funktionsnedsättning inte ska uppleva ett funktionshinder i utemiljön. Slutligen kan det återkopplas till varför utemiljön vid nybyggnationer inte är tillgänglighetsanpassade när lagar, allmänna råd och föreskrifter menar att alla oavsett funktionsförmåga ska kunna vistas i en god utemiljö.

Reflektioner

Vad sker när brukarperspektivet tas in tidigare i planeringsprocessen och vilken betydelse eller hur värdefullt är det?

Brukarperspektivet har ett stort inflytande när planeringsprocessen av utemiljön ska gestaltas för LSS- och äldreboende. Dels har brukarna kunskaper om vad de är behov av för att få en optimal tillvaro i trädgården. Det är även viktigt att personal som undersköterskor och sjuksköterskor involveras i planeringen av utemiljön. De besitter kunskaper om brukarnas sjukdomar och därmed kan de förhindra att utemiljön anläggs på ett sådant sätt att den inte kan användas. Forskningen visar även att om brukarna får vara delaktiga i denna process kommer de att använda miljön som är gestaltad i högre utsträckning.

Det kan vara svårt att tillgänglighetsanpassa en utemiljö eller trädgård vid ett LSS- och äldreboende om projektören inte vet vilken grad av autism eller nedsatt funktion brukarna har. Förslagsvis kan det finnas ett minimikrav på vad som ska finnas i en utemiljö vid ett LSS-boende och vid ett äldreboende. Kravet kan även ställas på kommunen som ska bygga boende om vilken åldersintervall som ska använda utemiljön. Dessa handlingar kunde bli obligatoriska dokument för byggherren. Genom att dessa krav finns implementerade förebyggs att utemiljön till viss mån inte är tillgänglighetsanpassad för brukare vid inflyttning i byggnaden vid nybyggnation.

För att få en tydligare information om brukarna anser sig delaktiga under projekteringsfasen, kan en utvärdering av en utomstående konsult genomföras mellan 3 - 6 månader när boende har medverkat i projekt, Gröna boenden.

Slutsats

Med återkoppling till frågeställningen:

Vilka åtgärder kan vidtas att tillgänglighetsanpassa utemiljön för LSS -och äldreboenden redan under projekteringsfasen och med vilka arbetsmetoder kan det ske?

Denna studie bekräftar precis som tidigare studier att brukarmedverkan under planeringsfasen för att tillgänglighetsanpassa utemiljön ger delaktighet hos brukare, personal och anhöriga om vad som kan anläggas vid LSS- och äldreboenden. Vidare kan bekräftas med tidigare studier att brukare har kunskaper om vad en anpassningsbar mark är, när de använder rollator och rullstol i en trädgård eller utemiljö. Fallstudiens resultat bekräftar även att när brukare, personal och anhöriga är involverad i planeringsfasen vid projektering av utemiljön blir resultaten goda och tillgodoser varje enskilt boendes behov.

Framtida forskning

Vilken yrkeskompetens är viktigt när en landskapsingenjör ska projektera utemiljön vid LSS- och äldreboenden? Finns det anpassad utbildning för projektörer som ger en ökad kunskap om målgruppen.

REFERENSER

Boverket (2014). Inventera tillgängligheten i flerbostadshus -en handbok. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2014/inventera-tillgangligheten-i-flerbostadshus> [2019-01-15].

Boverket (2018). *Tillgänglighet*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/byggande/tillganglighet--bostadsutformning/tillganglighet/> [2018-11-13].

Ejlertsson, G (2014). *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. Upplaga 3:2. Lund. Studentlitteratur AB.

Forte (2015). *Brukarmedverkan: Forskning med och om brukarmedverkan*. Tillgänglig: <http://forte.se/wp-content/uploads/2015/05/fik-brukarmedverkan.pdf> [2018-11-13].

Fröst, P (2014). *Evidence-based Concept Programs for Healthcare Architecture*. International Conference ARCH 14 on research on Health Care Architecture.

Giftinformationscentralen (2018). *Try*. Tillgänglig: <https://giftinformation.se/vaxtregister/try/> [2018-11-15].

Inspektion för vård och omsorg, IVO. (2015). *Dina rättigheter på ett LSS-boende för barn och ungdomar*. Tillgänglig: <https://www.ivo.se/for-privatpersoner/for-placerade-barn-och-unga/lss-boende/> [2018-11-12].

Inspektion för vård och omsorg, IVO (2018). *Särskild boendeform för äldre (SOL)*. Tillgänglig: <https://www.ivo.se/tillstand-och-register/sol-tillstand/sarskild-boendeform-for-aldre/> [2018-11- 29].

Lenninger, A, Olofsson L, Thekander V (2001). *Park och trädgård för äldre i särskilda boendeformer, en plats för rehabilitering och vila*. KC rapport 11. Stockholm: Kompetenscentrum inom äldreomsorg och äldreomsorg; 2002.

Malmö stad (2018). *Nybyggnadskarta*. Tillgänglig: <https://malmo.se/Bo-bygga--miljo/Bygga-nytt--bygga-till/Faktabanken-A-till-O/Nybyggnadskarta.html> [2019-01-04].

Månsson, K (2002). *Bygg för alla*. Andra reviderade utgåvan. Stockholm. Elanders svenska tryck.

NE (uå). *Äldreboende*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/%C3%A4ldreboende> [2018-11-29].

Phiri, M (2015). *Design Tools for Evidence-Based Healthcare Design*. Abingdon & New York: Routledge.

Regeringskansliet, Socialdepartementet (2008). *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Stockholm. Edita Sverige AB.

Socialstyrelsen (uå). *Funktionshinder*. Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/funktionshinder> [2018-11-13].

Svensson, E (2015). *Bygg ikapp. För ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning*. Sjätte upplagan, andra tryckningen. Hässleholm. AB Svensk Byggtjänst.

Sveriges riksdag (2018). *Plan- och bygglagen (2010:900)*. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900 [2018-12-19].

Söderberg, J (2013). *Att upphandla byggprojekt*. Upplaga 6:3. Malmö. Studentlitteratur AB.

1177Vårdguiden (2018). *Autism*. Tillgänglig: <https://www.1177.se/Skane/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Autism/?ar=True> [2018-11-12].

1177Vårdguiden (2016). *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade – LSS*. Tillgänglig: <https://www.1177.se/Skane/Regler-och-rattigheter/Lagen-om-stod-och-service-till-vissa-funktionshindrade---LSS/?ar=True#section-10> [2018-11-29].

Figurförteckning

Upphovsmannen till figurer är Kirsti Brunila, 2018 om inget annat anges.

Hags (uå). *Sandlek Danny*. Tillgänglig: <http://www.hags.se/sv-se/lek/traditionell-lekutrustning/sand-och-vatten/sandlek-danny> [2019-01-07].

Kompan (uå). *Hopplasteg 10 cm*. Tillgänglig: <https://www.kompan.se/lek/traditionell-lek/balans-rorelse/hopplasteg-10-cm> [2019-01-02].

BILAGOR

Bilaga 1

Gröna boenden 2018

Intervjuformulär och sammanställning

Datum:

Verksamhet:

Deltagare:

- Hur många bor här?
- Ålder?
- Vilka funktionsvariationer? Psykiska och fysiska.
- Något annat som bör nämnas om de boende, exempelvis beteenden, överkänslighet, allergi, synförmåga etc?
- Vilka förflyttningshjälpmedel används utomhus?
- Är ni ute?
- När på dagen?
- Hur ofta?
- Hur används gården?
- Vilka delar av gården används till vad?
- Om ni inte använder den: Varför inte?
- Vilka delar används inte?
- På vilka sätt är olika delar av gården tillgänglig och otillgänglig?
- Problemområden, begränsningar?
- Vilka delar önskar ni förändra och hur?
- Vad saknar ni för att kunna vistas mer i trädgården?
- Vad skulle ni vilja kunna göra i trädgården?
- Vilka delar vill ni ev behålla som de är?
- Önskemål på växter, material?
- Hur sköts er trädgård idag?
- Har ni kontakt med skötselentreprenören? Fel anmäler ni när det behövs? Blir det då åtgärdat?
- Åtanke, hur långt avstånd mellan aktivitetsplats och byggnad är av vikt för att brukarna ska kunna använda den anlagda ytan? tex boule ska anläggas.